

Leren van jezelf

bij hoofdstuk 8

7a Socratisch gesprek over afspraken

Het socratisch gesprek is een van de basisvormen van filosofische gesprekken. De Duitse filosoof Leonard Nelson geldt als de grondlegger van deze methodiek van praktisch filosofisch onderzoek, die vaak wordt toegepast in bedrijven en organisaties. Het vertrekpunt van een socratisch gesprek is altijd de eigen ervaring van de deelnemers. Door het uitdiepen van ieders ervaringen probeer je met elkaar tot meer algemene inzichten over de kwestie te komen. Je kunt het socratisch gesprek toepassen op allerlei vragen, mits de deelnemers daarmee voldoende eigen ervaringen hebben. Het grote voordeel is dat de inzichten die je zo verkrijgt direct verbonden zijn met de eigen ervaring. Het risico van socratische gesprekken is dat de deelnemers blijven hangen in het uitwisselen van ervaringen en niet toekomen aan het onderzoeken wat uit die ervaringen gehaald kan worden. We volgen hier de stappen die ook in het boek zijn beschreven en vertalen deze voor de school:

- 1 Vraag de kinderen om te denken aan een goede afspraak, eentje die ze nog niet zo lang geleden met een ander kind of een volwassene hebben gemaakt. 'Wat is dat eigenlijk: een afspraak maken? En wanneer is het ook een goede afspraak?'
- 2 Laat de kinderen die voorbeelden in groepjes van drie of vier aan elkaar vertellen. Stimuleer ze elkaar vragen te stellen, zodat de voorbeelden voor iedereen duidelijk zijn. Vervolgens kiest elk groepje een voorbeeld waarvan de kinderen allemaal zeker weten: dit is een goede afspraak.
- 3 Breng het gesprek weer terug in de hele kring. Je hebt nu zes of acht voorbeelden van goede afspraken. Laat degenen van wie de voorbeelden komen deze kort in de kring vertellen. Jij maakt van elk voorbeeld met trefwoorden een paar aantekeningen op het bord.
- 4 De kinderen kunnen elkaar vragen om verheldering stellen.
- 5 'Welke kenmerken hebben deze voorbeelden?' Of: 'Wat maakt dit voorbeeld tot een goede afspraak?'
- 6 'Dragen deze kenmerken bij aan het maken van een goede afspraak. Hoe dan?'
- 7 'Zijn dit nu de kenmerken van het maken van een goede afspraak? Moeten we hier nog iets bij opmerken of iets aan toevoegen?'

Je hebt nu met elkaar vastgesteld wat de kenmerken zijn van een goede afspraak.

Er is een goede kans dat een van de kinderen vindt dat een bepaald voorbeeld helemaal geen afspraak is, maar misschien een door ouders of de school opgelegde regel. En wellicht zie je zelf wel zo'n voorbeeld. Ergens bij stap 5 moet je dan het proces onderbreken: 'Wat is dat eigenlijk, een afspraak?' Afhankelijk van je eigen ervaring en die van de kinderen kun je hier al dan niet bewust op aansturen.

7b Een afspraak met jezelf

In deel 1 hebben we al enkele oefeningen beschreven om kinderen te leren gesprekken met zichzelf te voeren. Als ze hiermee nog moeite hebben – en dat zou niet vreemd zijn –, kan deze oefening helpen.

Verwijs terug en herhaal kort de oefening waarbij de kinderen hun eigen ik-posities in kaart brengen (lessuggestie 1). Als je die oefening niet gedaan hebt, verdient het aanbeveling deze alsnog te doen. Geef de kinderen even de tijd om hun verschillende ik-posities voor zichzelf te doorlopen. Laat ieder kind dan een ik-positie kiezen waarvan hij of zij denkt dat hij daarin wel iets kan veranderen, bijvoorbeeld: 'ik als klasgenoot zou wat meer voor mezelf kunnen opkomen', 'ik als leerling zou weleens harder kunnen werken op school', 'ik als broer zou mijn zus wat vaker kunnen helpen' of 'ik als broer zou wel wat vaker mijn zin wel kunnen krijgen tegenover mijn zus'. Vraag de kinderen of ze hierover een afspraak met zichzelf kunnen maken. Daarna stel je de volgende vragen:

- ▶ Denk terug aan de vorige oefening: wat zijn de kenmerken van een goede afspraak?
- ▶ Voor een afspraak zijn altijd minstens twee posities nodig. Als je een afspraak met jezelf maakt, zijn er altijd minstens twee ik-posities nodig. Kun je in jezelf een gesprekje voeren tussen twee ik-posities over de verandering in de gekozen ik-positie?

De meeste kinderen kunnen goed bedenken wat ze in een bepaalde ik-positie kunnen veranderen, maar zijn geneigd om te zeggen dat een niet-gedefinieerde ik – een meta-ik-positie – dat met die ik-positie gaat bespreken. Bijvoorbeeld: het kind denkt dat 'ik als broer' zich anders kan gaan gedragen tegenover zijn zus: niet steeds alles voor haar neus wegpakken, maar haar ook iets gunnen. Het is dan de meta-ik-positie die het gesprek voert met ik-broer en met deze positie een afspraak maakt.

In andere situaties kan het gesprek gevoerd worden tussen twee 'gewone' ik-posities. Bijvoorbeeld: 'ik als leerling' en 'ik als voetballer' voeren een gesprek, omdat 'ik als leerling' huiswerk moet maken en dat ook wil omdat school be-

langrijk is. Tegelijkertijd wil 'ik als voetballer' na schooltijd niets liever dan naar buiten gaan om met mijn vrienden te voetballen.

Probeer bij oudere kinderen te stimuleren dat de ik-rollen benoemd worden en dat kinderen vanuit die posities het gesprek met zichzelf voeren. Bijvoorbeeld: 'ik die zelfstandig wil zijn' met 'ik als loyaal aan mijn ouders' of 'ik die eerlijk wil zijn' met 'ik als vriend' (dit laatste voorbeeld wordt verder uitgewerkt in lessuggestie 9).

Laat de kinderen iets van het gesprek opschrijven, in elk geval de afspraak, de ik-posities die meegepraat hebben en iets wat het kind helpt om zich aan de afspraak te houden.

Vraag de kinderen na afloop naar hun ervaring met het gesprek met zichzelf. 'Kunnen we elkaar tips geven om dat gesprek zo goed mogelijk te laten verlopen?'

Een paar dagen later is follow-up nodig: 'Kunnen je ik-posities zich aan de afspraak houden? Als de afspraak niet werkt: hoe komt dat? Wat zou je kunnen doen? Kunnen we elkaar tips geven over wat goed werkt?'